

Caroline Heide-Jørgensen

REKLAMERET

Konkurrenceret og
kommerciel ytringsfrihed

Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Reklameret

Konkurrenceret og kommerciel ytringsfrihed

This page intentionally left blank

Caroline Heide-Jørgensen

Reklameret

Konkurrenceret og kommerciel ytringsfrihed

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
2008

*Reklameret
Konkurrenceret og kommerciel ytringsfrihed*
1. udgave, 1. oplag

© 2008 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er ifølge
gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt uden
forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan

Omslag: Morten Højmark
Tryk: Narayana Press, Gylling
Indbinding: Jysk Bogbind, Holstebro

Printed in Denmark 2008
ISBN 978-87-574-1433-2

Udgivet med støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond

Denne afhandling er af Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet
antaget til offentligt at forsvares for den juridiske doktorgrad.

Forsvaret finder sted fredag den 22. februar 2008 kl. 13.00 i Alexandersalen.

København den 10. oktober 2007
Henrik Dam
Dekan

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Lyngbyvej 17
Postboks 2702
2100 København Ø

Telefon: 39 13 55 00
Telefax: 39 13 55 55
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	15
---------------------	----

DEL I. OM EMNET

Kapitel 1. Reklameret og kommerciel ytringsfrihed. Om emnet

1. Problemstilling	19
2. Plan for fremstillingen og systematik	26
3. Terminologi – de anvendte begreber	29
4. Retskilder og metodespørgsmål	37
4.1. Nogle retsfilosofiske grundpositioner og deres betydning for afhandlingen	37
4.2. Retskilderne	44
4.3. Metoden	50

Kapitel 2. Det reklameretlige udgangspunkt

1. Reklamebegrebet	57
1.1. Jura eller andre discipliner	57
1.2. Det juridiske reklamebegreb – afhandlingens reklamebegreb	58
1.3. Identifikationskravet – skjult reklame og sponsorering	68
2. Ekskurs – reklame og medieforskning	69
2.1. Reklameforskningens reklamebegreb	70
2.1.1. Forskellige former for afsætningsfremmende foranstaltninger – reklame- og medieforskningens reklamedefinition	70
2.1.2. Nærmere om de enkelte elementer af reklame- og medieforskningens reklamedefinition	72
2.2. Reklamens budskab – forskellige typer af reklame og lidt historik	75
3. Reklameretten. Udviklingslinjer	77
3.1. Indledning	77
3.2. Det oprindelige paradigme – tiden før næringsfriheden	77
3.3. Næringsfrihedens paradigme – tiden indtil 2. Verdenskrig	79

Indholdsfortegnelse

3.3.1. Indførelse og de første erfaringer	79
3.3.2. Retsudviklingen i hovedtræk i nationalstaterne – de forskellige skoler	81
3.3.2.1. Den franske skole	81
3.3.2.2. Den tyske skole	83
3.3.2.3. Den nordiske skole	84
3.3.2.4. Den angloamerikanske skole	86
3.3.3. Konventionsreguleringen – Pariserkonventionens regler om illoyal konkurrence	87
3.3.4. Sammenfatning	88
3.4. Moderne tid efter 2. Verdenskrig – årtusindskiftet	89
3.4.1. EU-harmonisering og moderne national regulering	89
3.4.2. EU-harmoniseringen	89
3.4.2.1. Den generelle harmonisering – historie og udvikling	89
3.4.2.2. Harmonisering af særområder	93
3.4.2.3. Sammenfatning vedrørende EU-harmoniseringen	93
3.4.3. Moderne national regulering	94
3.4.3.1. Moderne tysk ret	94
3.4.3.2. Moderne nordisk ret	97
3.4.3.4. Det moderne angloamerikanske system	100
3.5. Starten af det 21. århundrede – et nyt paradigme?	103
3.6. Den moderne Reklameret – en del af Markedsføringsretten	103
4. Hensyn bag reklameregulering	104
4.1. Hensyn bag reklameregulering – konkurrentinteressen, forbrugerne og almenheden	104
4.2. Udviklingslinjer og den juridisk-institutionelle indretning	105
5. Håndhævelsen af de danske reklameregler	115
 Kapitel 3. Den kommercielle ytringsfrihed	
1. Kommerciel ytringsfrihed – indledning	119
2. Historik – træk af ytringsfrihedens udvikling	126
2.1. Oplysningstiden og de borgerlige revolutioner	126
2.2. Fra oplysningstid til moderne tid	129
3. Den moderne forankring af grundrettighederne og de ideologiske forskelle i den moderne grundretlige beskyttelse af ytringsfriheden i USA og Europa	131
3.1. Den moderne forankring af grundrettighederne	131

3.2. Ligheder og forskelle i den moderne grundretlige beskyttelse af ytringsfriheden i USA og Europa.....	136
4. Den kommercielle ytringsfrihed i den nordiske tradition	140
4.1. Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed i dansk ret.....	140
4.1.1. Regelgrundlaget – Grundlovens § 77	140
4.1.2. Dansk teori om ytringsfriheden.....	141
4.1.3. Dansk praksis om beskyttelse af den kommercielle ytringsfrihed.....	147
4.1.4. Sammenfatning.....	151
4.2. Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed i Norge og Sverige	152
4.2.1. Indledning – ingen »nordisk skole« vedrørende kommerciel ytringsfrihed	152
4.2.2. Norsk ret	152
4.2.2.1. Tiden indtil ændringen af den norske ytringsfrihedsbestemmelse i 2004	152
4.2.2.2. Den norske Grunnlovs § 100 af 29. oktober 2004.....	154
4.2.3. Svensk ret.....	158
4.2.3.1. Lovgrundlaget – den svenske tradition.....	158
4.2.3.2. Praksis – den nærmere grænsedragning	161
4.2.3.3. Sammenfatning vedrørende norsk og svensk ret.....	163
5. Den kommercielle ytringsfrihed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og EU-retten	163
5.1. Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.....	163
5.1.1. Indledning.....	163
5.1.2. Retsgrundlaget i Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10 og fortolknings spørgsmål	164
5.1.3. Den kommercielle ytring.....	174
5.1.4. Den Europæiske Menneskerettighedskonventions beskyttelse af den kommercielle ytringsfrihed	175
5.1.4.1. Hovedreglen efter artikel 10, stk. 1 – kommercielle ytringer er beskyttede	175
5.1.4.2. Indskrænkninger i den kommercielle ytringsfrihed – artikel 10, stk. 2.....	178
5.2. Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed efter EU-retten	191
5.2.1. Indledning og nogle bemærkninger om fortolkningsstil ..	191

5.2.2.	Generelt om udviklingen i grundrettighedsbeskyttelsen inden for EU frem til vedtagelsen af Charteret om grundlæggende rettigheder	191
5.2.3.	Beskyttelsen af ytringsfriheden efter EU-grundrettighederne efter EU-domspraksis	195
5.2.4.	Charterets betydning for ytringsfriheden	200
5.2.5.	Særligt om hate speech efter EU-grundrettighederne	201
5.3.	Sammenfatning vedrørende beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og EU-retten.....	202
6.	Erfaringer med beskyttelse af den kommercielle ytringsfrihed i Tyskland og USA.....	204
6.1.	Inspirationen fra tysk og amerikansk ret – den stærke tradition for grundrettighedsbeskyttelse og systemernes forskellighed	204
6.2.	Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed i Tyskland	205
6.2.1.	Indledning	205
6.2.2.	Retsgrundlaget – GG artikel 5 og 12	206
6.2.3.	Generelt om grundrettighedsfortolkning i tysk forfatningsret.....	208
6.2.4.	Reklamebegrænsninger og GG artikel 12.....	219
6.2.5.	GG artikel 5 og den kommercielle ytringsfrihed	224
6.2.5.1.	Generelt om artikel 5	224
6.2.5.2.	Meningsbegrebet i GG artikel 5, stk. 1	225
6.2.5.3.	Indskrænkningen af ytringsfriheden – GG artikel 5, stk. 2	228
6.2.5.4.	Pressefriheden i GG artikel 5, stk. 1.....	237
6.2.6.	Forholdet mellem GG artikel 5 og 12	237
6.2.7.	Sammenfatning vedrørende tysk rets beskyttelse af den kommercielle ytringsfrihed	238
6.3.	Beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed i USA	240
6.3.1.	Indledning	240
6.3.2.	Retsgrundlaget i The First Amendment og fortolkningsspørgsmål	240
6.3.3.	Om den kommercielle ytringsfrihed. Fra afvisning til anerkendelse af den kommercielle ytringsfrihed – fra Valentine v. Chrestensen til Virginia State Board.....	255
6.3.4.	Den moderne doktrin om commercial speech	257
6.3.4.1.	Oversigt – sondringen mellem neutral regulering og indholdregulering	257
6.3.4.2.	Kommercielle ytringer – begrebsbestemmelse.....	258

6.3.4.3. Den indholdsneutrale reklameregulering.....	261
6.3.4.4. Regulering vedrørende indholdet – The Central Hudson test.....	262
6.3.5. Sammenfatning vedrørende amerikansk rets beskyttelse af ytringsfriheden, herunder særligt den kommercielle ytringsfrihed.....	272
7. Sammenfatning vedrørende beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed	274

Kapitel 4. Udfordringen fra den kommercielle ytringsfrihed til reklamereguleringen. Generelle principper

1. Første princip – anerkendelsen af den kommercielle ytringsfrihed og en integreret analyseform.....	277
2. Andet princip – et lavere beskyttelsesniveau for kommercielle ytringer end politiske ytringer.....	278
3. Tredje princip – respekten under Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for staternes skønsmargin	280
4. Fjerde »princip« – afskaffelse af det andet princip – en stærkere beskyttelse af den kommercielle ytring og ligestilling med andre ytringer?.....	283
5. Plan for det følgende	285

DEL II. SPECIALSTUDIER

Kapitel 5. Vildledende reklame. Den kommercielle ytringsfrihed og forbrugerne

1. Vildledende reklame. Begreb og de konkurrenceretlige hensyn bag reguleringen.....	289
1.1. Forbuddet mod vildledende reklame – en reklameretlig arketype.....	289
1.2. Hensynene bag forbuddet mod vildledende reklame.....	290
2. Den grundretlige udfordring til reguleringen af vildledende reklame.....	291
3. Den reklameretlige regulering af vildledende reklame	292
3.1. Udviklingslinjer. Fra næringsfrihedens gennemførelse til 2. Verdenskrig	292
3.1.1. Internationale tendenser	292
3.1.2. Retsudviklingen i Danmark.....	293
3.1.2.1. Tiden indtil 1937	293
3.1.2.2. 1937-Konkurrenceloven	296

Indholdsfortegnelse

3.2. Den moderne regulering	296
3.2.1. De danske Markedsføringslove af 1974, 1994 og 2005 ...	296
3.2.2. RD 84/450/EF om vildledende reklame, RD 2005/29/EF om urimelig handelspraksis og 2006- markedsføringsloven	299
3.2.3. Inddragelsen af fremmed ret	303
3.3. De nærmere principper for vildledningsbedømmelsen	303
3.3.1. Markedsføringslovens § 3. Hvornår er reklamer vildledende?	303
3.3.2. Afgrænsningen over for andre retsregler	309
3.3.3. Vildledning i andre retssystemer	310
4. Reklameretlig praksis om vildledende reklame	312
4.1. Indledende bemærkninger	312
4.2. Vildledning vedrørende pris	314
4.2.1. Vildledning vedrørende selve prisen	316
4.2.2. Vildledning vedrørende prisens præsentation, de nærmere betalingsvilkår mv.	322
4.3. Vildledning vedrørende kvalitet	323
4.3.1. Vildledning vedrørende produktets forarbejdning, materialer eller egenskaber	323
4.3.2. Vildledning vedrørende »grøn« og etisk markedsføring..	327
4.4. Vildledning vedrørende oprindelse	330
2.5.3.1. Vildledning vedrørende geografisk oprindelse.	331
4.4.2. Vildledning vedrørende kommerciel oprindelse	338
4.5. Vildledning vedrørende andre angivelser – offentlig autorisation eller godkendelse, erhvervsmæssig titulatur mv.	340
5. Identifikationskravet – skjult reklame og sponsorering	342
5.1. Indledning	342
5.2. Identifikationskravet og skjult reklame	343
5.2.1. Identifikationskravet og regelsættet	343
5.2.2. Typer af skjult reklame og deres retlige regulering i dansk ret	349
5.3. Sponsorering	363
5.3.1. Sponsorering generelt	363
5.3.2. Sponsorering på radio- og tv-området	365
5.3.3. Sponsorering på andre områder end radio og tv – særligt om sponsorering til skoler og daginstitutioner	367
6. Konfrontation og konklusion	368

Kapitel 6. Sammenlignende og snyltende reklame, misrekommandering. Den kommercielle ytringsfrihed over for konkurrenterne

1. Sammenlignende og snyltende reklame, misrekommandering.	
Hensynene bag reglerne	373
1.1. Begreberne sammenlignende og snyltende reklame og misrekommandering	373
1.2. Hensyn bag reglerne om sammenlignende og snyltende reklame og misrekommandering	377
2. Den grundretlige udfordring til reguleringen af sammenlignende og snyltende reklame og misrekommandering	378
3. Reguleringen	379
3.1. Udviklingslinjer – synet på sammenlignende og snyltende reklame samt misrekommandering	379
3.1.1. Sammenlignende reklame	379
3.1.2. Snyltende og misrekommanderende reklame	384
3.2. RD 97/55/EF – og Markedsføringslovens § 5	386
3.2.1. Tilblivelsen	386
3.2.2. RD 97/55/EF – og Markedsføringslovens § 5 – hovedprincipperne	386
3.2.3. Nærmere om kravene til den sammenlignende reklame – fortolkningsproblemer	390
3.2.3.1. Begrebet sammenlignende reklame – konkurrentrelationen, varer af samme slags og indirekte henvisninger	390
3.2.3.2. Vildledning	391
3.2.3.3. Sandhedskravet – sammenlignende reklame skal stadig være korrekt, relevant og loyal	392
3.2.3.4. Forveksling/Anvendelse af andre virksomheders kendetegn	393
3.2.3.5. Misrekommandering	393
3.2.3.6. Oprindelsesbetegnelser	394
3.2.3.7. Snyltende reklame	395
4. Praksis om sammenlignende, misrekommanderende og snyltende reklame	396
4.1. Indledende bemærkninger	396
4.2. Sammenlignende reklame	397
4.2.1. Forskellige former for sammenlignende reklame	397
4.2.2. Forveksling/Anvendelse af andre virksomheders kendetegn	397

Indholdsfortegnelse

4.2.3. Systemsammenligninger	400
4.2.4. Anvendelse af testresultater	401
4.2.5. Udsagn om og sammenligning med direkte konkurrenter uden at navne nævnes.....	403
4.2.6. Egentlige sammenligninger mellem konkurrerende produkter.....	405
4.3. Misrekommanderende reklame.....	406
4.4. Snyltende reklame	412
5. Konfrontation og konklusion.....	414

Kapitel 7. Den kommercielle ytringsfrihed over for almene samfundshensyn

1. Almene samfundshensyn som hensyn bag markedsføringsretlig regulering. Reguleringsmåder.....	417
1.1. Begrebet almene samfundshensyn – reklamereguleringens enfant terrible.....	417
1.2. Reguleringen af almene samfundshensyn.....	419
1.2.1. Dansk ret.....	419
1.2.2. Reguleringen af almene samfundshensyn i europæisk og fremmed ret – ingen international eller EU-retlig konsensus. Inddragelsen af fremmed ret.....	423
2. Den grundretlige udfordring til den markedsføringsretlige regulering af almene samfundshensyn	425
3. Begrænsninger i den kommercielle ytringsfrihed i særregulering.....	427
3.1. Om begrebet Konkurrenceret og konkurrencebegrænsninger. Begrænsningerne i reklameadgangen (den kommercielle ytringsfrihed) er konkurrencebegrænsninger.....	427
3.2. Begrænsninger af privatretlig beskaffenhed – branchevedtagelser om begrænsninger i reklameadgangen	428
3.3. Begrænsninger af offentligtretlig beskaffenhed – lovbestemte begrænsninger i reklameadgangen.....	429
3.3.1. Begrænsninger vedrørende produkter, tjenesteydelser/erhverv samt særligt modtagelige grupper (børn).....	429
3.3.2. Begrænsninger vedrørende det valgte medie – medieadgangen	455
4. Beskyttelsen af de almene samfundshensyn via generalklausulen i Markedsføringslovens § 1 og særregler/Reklamebekendtgørelsen (bkg. nr. 1368/2005).....	460

4.1. Beskyttelsen af de almene samfundshensyn i den brede betydning forstået som samfundets fremherskende værdier	460
4.1.1. Om generalklasulens indførelse, inspiration og variable indhold	460
4.1.2. Tv-reglerne i reklamebekendtgørelsen (bkg. 1368/2005)	463
4.2. Almene samfundshensyn i praksis	463
4.2.1. Diskriminerende reklame	463
4.2.2. Markedsføring over for børn og unge	475
4.2.3. Påtrængende og aggressive markedsføringsforanstaltninger. Almindelig sømmelighed og behørig social ansvarsfølelse	480
4.2.4. Særligt om oplysningskampagner og reklamer med tilknytning til pressen	486
5. Konfrontation og konklusion	489

Kapitel 8. Grænseoverskridende aspekter – internettet og reklamens frie bevægelighed

1. Problemstilling	495
2. Den grundretlige udfordring	496
3. Mediets betydning – særligt om internettet	497
3.1. IT-retten som disciplin	497
3.2. Lovvalg og det grænseoverskridende element	498
3.3. De almindelige markedsføringsretlige principper finder anvendelse på markedsføring på nettet i afgrænsede nationale områder	500
4. Fri bevægelighed og grænseoverskridende reklame inden for EU	504
4.1. Problemstilling – reklamer og fri bevægelighed	504
4.2. Varernes fri bevægelighed	504
4.2.1. Præ-Keck – praksis op til afsigelsen af Keck-dommen i 1993	504
4.2.2. Keck-doktrinen	506
4.2.3. Post-Keck – en moderne doktrin afstemt med ytringsfriheden?	507
4.3. Fri bevægelighed for tjenesteydelser	511
5. Konfrontation og konklusion	513

DEL III. PERSPEKTIVERING OG KONKLUSION

Kapitel 9. Bør den kommercielle ytringsfrihed være omfattet af ytringsfrihedsbeskyttelsen?

1. Problemstilling	517
2. Begrundelsen for beskyttelse af ytringsfriheden	519
3. Faser i beskyttelsen af den kommercielle ytringsfrihed – fra afvisning til ligestilling	522
4. Nærmere om en eventuel tredje fase – beskyttelsesomfanget er et spørgsmål om fortolkningsstrategi	522
5. Beskyttelsen af ytringsfriheden er et styrende princip for bedømmelsen af reklamerestriktioner.....	527
Summary	531
Anvendt litteratur	543
Domsregister	557
Stikordsregister	563

Forord

Almindeligvis er disputatsarbejde langstrakt. Det har det også været for mit vedkommende. Denne afhandling er blevet til under min ansættelse på Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet efter at jeg i 2000 forsvarede min Ph.d.afhandling om Liberale Erhverv. Der sker meget i menneskers liv på 7-8 år både personligt og professionelt.

Den professionelle tilskyndelse til overhovedet at begynde at arbejde med juridisk forskning skylder jeg professor, dr.jur. Mads Bryde Andersen, der var vejleder på mit (under den daværende studieordning frivillige) speciale, som han fandt så vellykket, at han opfordrede mig til at gå i gang med retsvidenskabelig forskning. Det gjorde jeg så, men mine interesser bevægede sig hurtigt i konkurrenceretlig retning, hvorfor jeg venligt men bestemt blev henvist til professor, dr.jur. Mogens Koktvedgaard, der helt tilbage i 1992 fungerede som min vejleder, da jeg umiddelbart efter min kandidateksamen oppebar et kortvarigt introduktionsstipendium. Koktvedgaard blev senere min ph.d-vejleder og min »doktorvater«, og jeg skylder ham umådelig tak for alt hvad jeg har lært af ham. Da han døde alt for tidligt i 2003 stod jeg uden åndelig vejledning midt i et vanskeligt disputatsprojekt. I denne vanskelige fase har mange kolleger hjulpet og støttet mig. Professor dr.jur. Jens Schovsbo, professor, dr.jur. et phil Ditlev Tamm samt professor, dr.jur. Peter Pagh har med stor tålmodighed læst mine mere eller mindre foreløbige udkast og kommenteret på dem. Mads Bryde Andersen trådte også til igen og sluttede på den måde ringen. Jeg er dem alle dybt taknemmelige for deres konstruktive kritik, der på hver sin måde har skubbet til mine tanker og dermed haft betydning for afhandlingens endelige udformning.

Afhandlingen er indleveret til bedømmelse i marts 2007 og er bedømt af et udvalg bestående af Professor, dr.jur. Henning Koch, Københavns Universitet, Professor, jur.dr. Ulf Bernitz, Stockholms Universitet og Professor, lic.jur. Palle Bo Madsen, Århus Universitet. Det har kun i begrænset omfang været muligt at tage hensyn til materiale, der er fremkommet efter indleve-

ringstidspunktet. Til udgivelsen er ydet støtte af Margot og Thorvald Dreyers Fond. Herfor bringer jeg min bedste tak.

Personligt har de år, hvori denne afhandling er blevet til også budt på store forandringer. I sommeren 2002 døde min første mand Mogens Heide-Jørgensen og efterlod mig og vor fælles søn Gustav alene. Mogens var med sit skarpe intellekt om nogen katalysator for min oprindelige personlige tilskyndelse til at gå i gang med så krævende et åndeligt arbejde; jeg tror måske ikke, at jeg overhovedet havde fået den ide, hvis ikke han havde troet på mig og støttet mig. Efter et par svære år kom min nuværende mand Michael Freddie ind i mit liv og senest nu her i foråret 2007 er lille Edward kommet til. Michael og mine drenge har hver båret deres byrder. Afhandlingsprojekter kræver deres, ikke blot af deres ophavsmænd, men også af ophavsmændenes familier, der som oftest er *conditio sine qua non* for sådanne projekters lykkelige gennemførelse, særligt når de skal til at slutte, og alle tråde skal samles. Også mine »mænd« har været sådanne nødvendigheder for denne afhandlings gennemførelse. Michael har udvist en støtte og en forståelse som ikke er en selvfølge, heller ikke blandt ægtefæller. Jeg tilegner derfor denne afhandling til dem – mine »mænd«, store som små, levende som døde.

København, december 2007
Caroline Heide-Jørgensen